BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHDA MATN BILAN ISHLASH STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH

Abdurashidova Sarvinoz Abdurashid qizi
Termiz davlat pedagogika instituti Boshlang‘ich ta'lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini rivojlantirishda matn bilan ishlash strategiyalarining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. O‘quvchilarning matn mazmunini anglash, asosiy fikrni aniqlash, muhim axborotni ajratish, savollarga mantiqiy javob berish va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirishga alohida e’tibor qaratiladi. Shuningdek, matnni o‘qishdan oldin, o‘qish jarayonida va o‘qishdan keyingi faoliyatni tizimli tashkil etishning samaradorligi yoritiladi. Samarali strategiyalardan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, tahliliy yondashuvi va mazmunni izchil ifodalash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: o‘qish savodxonligi, matnni anglash, matn bilan ishlash, boshlang‘ich ta’lim, o‘qish strategiyalari, tahliliy fikrlash, xulosa chiqarish, o‘quvchi kompetensiyasi.

Аннотация. В данной статье анализируется педагогический потенциал текстовых стратегий в развитии навыков чтения у учащихся начальной школы. Особое внимание уделяется формированию у учащихся навыков понимания содержания текста, определения основной идеи, выделения важной информации, логического ответа на вопросы и формулирования самостоятельных выводов. Также подчеркивается эффективность систематической организации заданий до, во время и после чтения текста. Использование эффективных стратегий помогает учащимся развивать самостоятельное мышление, аналитический подход и способность последовательно выражать содержание.

Ключевые слова: навыки чтения, понимание текста, работа с текстом, начальное образование, стратегии чтения, аналитическое мышление, формулирование выводов, компетентность учащихся.

Abstract. This article analyzes the pedagogical potential of text-based strategies in developing reading skills in elementary school students. Particular attention is paid to developing students' skills in understanding text content, identifying main ideas, identifying important information, logically answering questions, and formulating independent conclusions. The effectiveness of systematically organizing tasks before, during, and after reading a text is also emphasized. The use of effective strategies helps students develop independent thinking, an analytical approach, and the ability to express content coherently.

Keywords: reading skills, text comprehension, working with text, primary education, reading strategies, analytical thinking, formulating conclusions, student competence.

Kirish

Boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘qish savodxonligini shakllantirish o‘quvchining keyingi ta’lim faoliyati uchun zarur bo‘lgan muhim kompetensiyalardan biridir. O‘qish jarayonining samaradorligi faqat matnni ravon o‘qish bilan emas, balki uning mazmunini anglash, asosiy va ikkilamchi axborotni farqlash, muallif fikrini tushunish hamda o‘qilgan mazmun asosida mustaqil xulosa chiqarish qobiliyati bilan belgilanadi. Amaliyotda ayrim o‘quvchilarning matnni o‘qigan bo‘lsa-da, mazmunni izohlash, savollarga asoslangan javob berish va fikrini dalillashda qiyinchiliklarga duch kelishi ushbu yo‘nalishda tizimli metodik yondashuv zarurligini ko‘rsatadi. Shu sababli matn bilan ishlashning maqsadli strategiyalarini

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

ta’lim jarayoniga kiritish dolzarb masalalardan hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qish savodxonligini rivojlantirishda matn bilan ishlash strategiyalarining samarali usullarini aniqlash va ularning amaliy imkoniyatlarini yoritishdan iborat. Tadqiqot doirasida matnni anglash, tahlil qilish, asosiy fikrni ajratish va xulosa chiqarishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlar tahlil qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matn bilan ishlash jarayonidagi faoliyati va o‘qish savodxonligini rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlashga yo‘naltirildi. Tadqiqotda pedagogik kuzatish, tahlil, taqqoslash, suhbat va umumlashtirish metodlaridan kompleks foydalanildi. Pedagogik kuzatish orqali o‘quvchilarning matnni o‘qish, mazmunni anglash, asosiy fikrni ajratish va savollarga javob berish jarayonidagi faoliyati o‘rganildi. Tahlil metodi yordamida matn bilan ishlash topshiriqlarining mazmuni hamda ularning o‘quvchi fikrlashiga ta’siri ko‘rib chiqildi. Taqqoslash asosida turli strategiyalardan foydalanishning o‘ziga xos jihatlari aniqlanib, suhbat orqali o‘quvchilarning matnni tushunish darajasi va fikrlash jarayoni haqida qo‘shimcha ma’lumotlar olindi. Yakuniy bosqichda olingan kuzatuv va tahlil natijalari umumlashtirilib, boshlang‘ich ta’lim amaliyotida samarali qo‘llash mumkin bo‘lgan metodik yondashuvlar belgilandi.

Boshlang‘ich sinfda o‘qish savodxonligi o‘quvchining matnni texnik jihatdan o‘qishidan ko‘ra, undagi mazmunni ongli ravishda qabul qilishi va qayta ishlashi bilan belgilanadi. O‘quvchi matnni o‘qish jarayonida asosiy fikrni aniqlashi, muhim ma’lumotlarni ikkilamchi tafsilotlardan ajratishi, voqealar o‘rtasidagi sabab-oqibat munosabatlarini anglay olishi va muallif tomonidan ilgari surilgan g‘oyani tushunishi muhimdir. Bunday ko‘nikmalarni rivojlantirishda o‘qituvchi tayyor javobni berishdan ko‘ra, o‘quvchini fikrlashga undaydigan savol va topshiriqlardan foydalanishi zarur. Matn mazmunini qayta hikoyalash, dalil topish, qahramonlar harakatini baholash va o‘z fikrini matnga tayangan holda asoslash o‘quvchining analitik faoliyatini kuchaytiradi. Shu jihatdan o‘qish savodxonligi boshlang‘ich ta’limda mustaqil fikrlash va mazmunli xulosa chiqarishning muhim pedagogik asosi sifatida qaraladi.

Matn bilan ishlash strategiyalari o‘quvchining o‘qish jarayonini faol fikrlash faoliyatiga aylantirishga xizmat qiladi. O‘qishdan avval matn sarlavhasi, rasmlari yoki asosiy tushunchalari asosida mazmunni taxmin qilish o‘quvchida qiziqish va dastlabki fikriy yo‘nalish hosil qiladi. O‘qish jarayonida savollar tuzish, kalit so‘zlarni ajratish, muhim ma’lumotlarni belgilash hamda matn qismlari o‘rtasidagi mantiqiy bog‘lanishlarni aniqlash mazmunni chuqurroq anglash imkonini beradi. O‘qishdan keyin esa asosiy fikrni qisqa ifodalash, matndagi dalillarni topish, voqealarga munosabat bildirish va mustaqil xulosa chiqarish kabi topshiriqlar samarali natija beradi. Mazkur strategiyalarni alohida emas, o‘zaro bog‘langan holda qo‘llash o‘quvchining matnni yuzaki qabul qilishining oldini olib, tahliliy va mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi. Bunda topshiriqlarning murakkabligi o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va tayyorgarlik darajasiga mos ravishda bosqichma-bosqich oshirilishi muhimdir.

Boshlang‘ich sinflarda matn bilan ishlashni samarali tashkil etish uchun o‘qish jarayonini uch bosqichli amaliy model asosida qurish maqsadga muvofiq: o‘qishdan oldin, o‘qish jarayonida va o‘qishdan keyin. O‘qishdan oldingi bosqichda sarlavha, rasm yoki tayanch so‘zlar asosida taxminlar ilgari surilib, o‘quvchining avvalgi bilimlari faollashtiriladi. O‘qish jarayonida o‘quvchilar asosiy fikrni aniqlash, kalit so‘zlarni ajratish, tushunarsiz qismlarni belgilash va matn mazmunini savollar orqali nazorat qilishga yo‘naltiriladi. O‘qishdan keyingi bosqichda esa mazmunni qayta tiklash, asosiy g‘oyani ifodalash, dalillar bilan fikrni asoslash hamda xulosa chiqarishga qaratilgan topshiriqlar bajariladi. Ushbu ketma-ketlik o‘quvchini passiv tinglovchidan matn mazmunini mustaqil tahlil qiluvchi faol ishtirokchiga

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

aylantiradi. Modelning samaradorligi topshiriqlarning izchilligi, yosh xususiyatlariga mosligi va o‘quvchining mustaqil fikrlashiga imkon berishi bilan belgilanadi.

Natijalar va ularning tahlili

Matn bilan ishlash strategiyalarini izchil qo‘llash o‘quvchilarning o‘qish faoliyatida bir qator ijobiy o‘zgarishlarni yuzaga keltirishi kuzatildi. Xususan, matnni o‘qishdan oldingi taxminiy savollar o‘quvchilarning mazmunga bo‘lgan qiziqishini oshirib, o‘qish jarayonida asosiy fikrni izlashga yo‘naltirdi. Kalit so‘zlarni ajratish va matn qismlarini o‘zaro bog‘lash topshiriqlari mazmunni yaxlit idrok etishga yordam berdi. Savol-javob hamda dalil topishga asoslangan topshiriqlar o‘quvchilarning matnga tayangan holda fikr bildirish ko‘nikmasini mustahkamladi. O‘qishdan keyingi umumlashtirish jarayonida esa o‘quvchilarning voqealar ketma-ketligini tushuntirish, asosiy g‘oyani ifodalash va mustaqil xulosa chiqarish faolligi oshgani aniqlandi. Natijalar strategiyalarni alohida mashqlar sifatida emas, balki yagona izchil tizim sifatida qo‘llash matnni anglashning chuqurlashishiga va o‘quvchining mustaqil tahliliy faoliyatining rivojlanishiga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Muhokama va Xulosa

Tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini rivojlantirishda matn bilan ishlash strategiyalarini tizimli qo‘llash muhim pedagogik ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatadi. Ayniqsa, taxmin qilish, savol tuzish, kalit so‘zlarni aniqlash, asosiy fikrni ajratish va dalillar asosida xulosa chiqarish kabi strategiyalar o‘quvchining matnni faol anglashiga sharoit yaratadi. Biroq strategiyaning samaradorligi uning o‘zi bilan emas, balki o‘qituvchining uni dars maqsadi, matn mazmuni va o‘quvchilarning individual imkoniyatlariga moslashtira olishiga bog‘liq. Shu sababli matn ustida ishlashda bir xil topshiriqlar bilan cheklanmasdan, bosqichma-bosqich murakkablashuvchi savol va amaliy mashqlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Umuman, matn bilan ishlashning izchil modeli o‘quvchilarda mazmunni anglash, fikrni asoslash, tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun samarali metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayeva Q., Nazarov K., Yo‘ldosheva Sh. Savod o‘rgatish metodikasi va boshlang‘ich ta’limda o‘qish darslari. – Toshkent, 2021.
2. Hamroyev A. Boshlang‘ich ta’limda o‘qish savodxonligini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent, 2022.
3. Ismoilova M. Boshlang‘ich sinflarda matn ustida ishlash metodikasi. – Toshkent, 2023.
4. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. – Paris: OECD Publishing, 2023.
5. OECD. PISA 2022 Results, Volume I: The State of Learning and Equity in Education. – Paris: OECD Publishing, 2023.
6. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education. – Paris: UNESCO, 2023.
7. World Bank. Ending Learning Poverty: What Will It Take? – Washington, DC: World Bank, 2022.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.